

РОМАН “САМЕЦЬ” К. ЛЕМОНЬЄ ЯК ПЕРШИЙ ВИЯВ НАТУРИЗМУ ПИСЬМЕННИКА

Ірина Кушнір

Кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра світової літератури, факультет іноземних мов,
Львівський національний університет імені Івана Франка (УКРАЇНА),
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 431,
e-mail: irenabogdanivna@gmail.com

UDC: 821.133.1-31.09(493)К.Лемоньє:7.036.1

ABSTRACT

The aim of the article is to study the peculiarities of C. Lemonnier's artistic method. The object of research is his novel "Male" (1881) where for the first time the main tendency of his late works appeared, distinctly expressed in novels "Adam and Eve", "In the fresh heart of the forest", in a set of stories "Virgin isle". In the studied novel the influence of E. Zola is present: impact of environment upon the character, "biologics" of Cashapres as recognition of naturalism. It was proved that the originality of novels by C. Lemonnier is based on his realism and naturism in its specific combination. Simultaneously with a minute observation and documentation there are the hero worship of characters and the space mythologisation.

Key words: naturalism, naturism, pantheism, novel.

Дослідження має на меті з'ясувати своєрідність творчого методу К. Лемоньє. Звідси об'єктом вивчення став роман "Самець" ("Un Mâle", 1881), де вперше спостерігаємо започаткування тенденції, що стане провідною у пізній творчості К. Лемоньє і знайде вираз у романах "Адам і Ева", "У свіжому серці лісу" та збірці "Незайманий острів". У романі відчутний натуралізм Е. Золя: вплив середовища на формування персонажа, "біологізм" Кашапреса як данина традиції натуралізму. Оригінальність романної творчості письменника полягає у використанні натуралізму та натуразму в їхньому специфічному поєднанні. Поряд з детальним спостереженням і документацією маємо героїзацію персонажів, міфологізацію простору.

Ключові слова: натуралізм, натуразм, пантеїзм, роман.

Цель исследования статьи – изучить своеобразие творческого метода К. Лемоньє. Объектом изучения стал роман "Самец" ("Un Mâle", 1881), где впервые наблюдаем тенденцию, что впоследствии станет основной в позднем творчестве К. Лемоньє, отчетливо выраженная в романах "Адам и Ева", "В свежем сердце леса" и сборнике "Девственный остров". В романе ощущается влияние Э. Золя: воздействие среды на формирование персонажа, "биологизм" Кашапреса как дань традиции натурализма. Оригинальность романного наследия писателя – в использовании натурализма и натуразма в специфическом сочетании. Одновременно с детальным наблюдением и документацией имеется героизация персонажей, мифологизация пространства.

Ключевые слова: натурализм, натуразм, пантеизм, роман.

Ще в кінці XIX ст. Каміль Лемоньє (1844 — 1913) посів почесне місце поряд з братами Гонкурами, Е. Золя у плеяді письменників-натуралістів. Романіст, новеліст і літературний критик, він справедливо названий "Маршалом бельгійської літератури" (Ж. Роденбах) за плідну творчість і за значний вплив на багатьох франкомовних митців і письменників. Його товариш по перу Едмон Пікар зауважив: "К. Лемоньє символізує франкомовну

бельгійську літературну діяльність в цілому: її різноманітні тенденції, трансформації та пошуки, її сильні та слабкі сторони: він є її мікрокосмосом. Він її відображає та вдосконалює, як чарівне дзеркало з казки... Це Ріка, з якої витікатимуть всі літературні бельгійські потоки, річки і струмочки упродовж наступної половини століття” (переклад з фр. тут і далі наш – І.К.) [14, с. 45].

Дослідження має на меті з'ясувати своєрідність творчого методу письменника (натуралізму в поєднанні з натурализмом). Звідси об'єктом вивчення став роман “Самець” (“*Un Mâle*”, 1881), де вперше спостерігаємо зачаткування тенденції, що стане провідною у пізній творчості К. Лемоньє. Цей роман раніше не вивчався українськими дослідниками, звідси актуальність. Твір згаданий у численних дослідженнях бельгійських та французьких літературознавців (Шарль Потвен, Жан-Пєр Ледюк-Адін, Поль Дельсем, Мішель Бірон) та у монографії Ж. Ванвелькенхюзена “*Histoire d'un livre. Un Mâle, de C. Lemonnier*” [12], де йдеться про історію написання роману. Дослідник залишає поза увагою аналіз творчого методу, характеристику персонажів, побудову твору і т.д.

Постать видатного бельгійського письменника К. Лемоньє часто ставала об'єктом літературних досліджень у Франції та Бельгії. Їхніми авторами були переважно сучасники К. Лемоньє, здатні краще пізнати і зрозуміти його. Наявні критичні дослідження про письменника Ж. Ренсі “*Camille Lemonnier*” (1922) та М. Вудбріджа “*Le Roman Belge Contemporain*” [14]; Ж. Ванвелькенхюзен прослідковує розвиток натуралізму у К. Лемоньє “*L'influence du Naturalisme Français en Belgique*” [13]; українських досліджень творчості цього значного представника літератури Бельгії поки немає.

Оскільки цей письменник є малодослідженим у вітчизняному літературознавстві, доцільно окреслити його суспільно-політичні погляди та літературно-естетичну позицію.

Автор понад сімдесяти томів, з яких майже п'ятдесят становлять романи і збірки оповідань, К. Лемоньє зображує звичай і простих людей своєї землі, їхнє щоденне життя. Серед ранніх творів виділяється збірка “Наші фламандці” (1869 р.), де вперше пролунав заклик “*Бути собою чи померти*”, що став згодом девізом цілого літературного руху [1, с. 141]. Услід за Ш. де Костером письменник виступив за демократизацію бельгійської літератури. “*Soyons nous!*” – перше гасло руху “*La Jeune Belgique*” (такою ж була і назва літературного журналу, що виходив 1881 – 1897 р. р.). Це відлуння чіткої громадської позиції К. Лемоньє у “*Наших фламандцях*”: “*Найгіршим є приєднання не частини території, а думки. Самобутність або смерть!*”, яку він запозичив у Ж. Екхода [5, с. 4]. Літературний дебют письменника став свідченням того, що він “<...> з перших творів звернув на себе увагу могутністю стилю та бурхливістю почуттів, ставши одним з паростків надії на відродження бельгійської літератури” [10, с. 1858]. К. Лемоньє виступив за ту оригінальну національну літературу, яку Ж. Екход означив як “*літературу, що виникає з самої землі, літературу швидше упереджену, ніж патріотичну, літературу, що є нашою, а не сусідовою <...>*” [6, с. 77]. Характеризуючи молоде покоління письменників, до якого належав К. Лемоньє, П. Арон пише: “<...> *Саме тому вони живуть письменством як життєвим вибором і як реакцією на їхнє оточення*” [4, с. 367]. Літературна діяльність для них не є простим зацікавленням, вона стає “*première, prioritaire, professionnelle*” [4, с. 367].

Свої теоретичні праці 1870-1884 рр. К. Лемоньє зібрав у збірник «Митці життя», де підкреслив своє завдання відстоювати мистецтво “*раціональне, сучасне, натуралістське*” [12, с. 143]. У трактуванні письменника натуралістське зображення позначає відтворення життя, точність, достовірність відображення “*з натури*”. Як бачимо це визначення повторює принципи реалістичного та натуралістичного мистецтва, але К. Лемоньє підкреслює значення Природи для мистецтва. Слід зазначити, що натурализм К. Лемоньє підрозуміває його пантеїзм [12, с. 143]. Бути собою означало для письменника залишатися вірним відображенню природного способу життя. У його літературній творчості спостерігаємо поступовий перехід від позицій натуралізму та реалізму до романтизму. На туризм є дуже точним терміном для позначення методу К. Лемоньє, тобто, сукупності тенденцій натуралізму, реалізму, романтизму з елементами пантеїзму та руссоїзму. Це зауважив і Верхарн: К. Лемоньє приваблював термін, що акцентував зображення з природи – “*натурализм*”. Більшість романів К. Лемоньє поєднують натуралізм, “*деколи брутальний*”, з ліричною екзальтацією [4, с. 523]. Багата поетична уява письменника переносить персонажів у найрізноманітніші місця: сільська місцевість Брабанту, шахта, природа.

Перше творче десятиріччя автора завершується романом "Самець" (1880). Цей роман підкреслив самобутність Лемоньє-письменника, і до того ж є яскравим прикладом натуралістичного мистецтва. Твір вражає вмінням відтворити природу у її повноті, силі, життєдайності. Втіленням могутності природи виступає головний персонаж Кашапрес.

Роман починається гімном природі: опис ранкового пробудження лісу: "*Une fraicheur monta de la terre et tout à coup le silence de la nuit fut rompu. Un accord lent, sourd sortit de l'horizon, courut sur le bois, traîna de proche en proche, puis mourut dans un froissement de jeunes feuilles; l'énorme silence recommença*" [9, с. 11]. Такий зачин є правильною експозицією розповіді про людину, що є органічною часткою природи. Важливо зазначити, що опис побудований так, що переходить від однієї деталі пейзажу до іншої та завершується зображенням сну Кашапреса: складової цієї природної цілісності: "*Il dormait du grand sommeil de la terre avant la venue de l'aube. L'énorme torpeur nocturne des bêtes et des arbres s'attardait sur cette silhouette confondue à la nature. Il dormait sans rêves, heureux, tranquille, bercé par les souffles de l'air*" [9, с. 14].

Інший важливий момент відображення природного інстинкту чоловіка: спостерігаючи за селянкою Жерменою у Кашапресі пробуджується самець, що бачить сильну і здорову самку: "*Lui se poussa plus près, attiré par l'odeur de sommeil qui flottait autour de l'inconnue. Une rougeur de sang empourprait ses joues saines, brunies par les soleils, son cou soulpe et rond posait sur des épaules larges, mal cachées par le corsage dénoué. Elle avait l'éclat rude, un peu sauvage, des filles de Wallonie <...> Une bête s'éveillait en lui, féroce et douce*" [9, с. 16]. Кохання проявляється як природний потяг, демонстрація інстинкту продовження роду. Його почуття до Жермени сильне і щире. Так само і Жермена захоплена його сексуальністю самця, що вирізняє його між слабкими та непривабливими сільськими хлопцями: "*Elle se sentit convoitée et n'en fut pas irritée: son regard brun l'enveloppa, hardi et caressant; et, de même qu'il lui souriait, elle laissa tomber sur lui, de ses lèvres pourprées, un sourire tranquille, où il y avait de la reconnaissance*" [9, с. 16], далі читаємо: "*Elle contemplait sa beauté rude d'homme des bois*" [9, с. 24].

З іншого боку, це також зображення пристрастей, інстинктів, природної поведінки Кашапреса, його "біологізму" як данина традиції натуралізму Е.Золя. К. Лемоньє проводить паралель між твариною-самцем і Кашапресом, аналізуючи природний потяг до розмноження і пошуку сексуального задоволення, що активізується навесні. Так само зовні Кашапрес відповідає традиційному зображенню "*un beau mâle*"; саме його сексуальність приваблює Жермену: "*Un homme était couché au milieu de cette allegresse de mai, jeune, grand, robuste, les deux mains repliés sous la tête touchant du dos la terre gardée sèche par son corps. <...> un or roux alluma les haies de sa peau, fit reluire sa barbe noire, lustra ses tétins bruns. <...> tandis qu'il regardait autour de lui, la terre tiède communiquait à ses membres une volupté*" [9, с.14].

Автор акцентує саме на зображенні пристрасті між чоловіком та жінкою, спровокованої весняним тваринним інстинктом: "*L'amour intraitable des bêtes lui enflammerait le sang, comme un mal repandu par tout son corps <...>*" [9, с. 127]; « *Il avait pour Germaine l'attachement incoercible de la brute. Il l'aimait comme les mâles aiment les femelles, la portant au fond de lui dans ses moelles, ayant la soif et le besoin de ses attouchements, gardant de son contact une ardeur arrassasiée* » [9, с. 285].

Роман "Самець" вражає талантом письменника-живописця, його вмінням сильно і відчутно передати красу природи. Роман переповнений поетичними описами лісу, його пробудження навесні, це пейзаж радості через прихід весни; ліричність природи відповідає природним почуттям персонажів, є супроводом їхньої пристрасті: "*Toute sa violence se réveillait devant cette obstination de la lumière à s'alentir sur les pentes du ciel. Il en voulait à Dieu de faire si tardif ses crépuscules. Le soir tomba enfin. Le soleil comme une briasse refroidie, s'éteignit dans les cieux lourds*" [9, с.286].

"Самець" є важливим документом життя фламандського села XIX ст. Слід відзначити, що селяни К.Лемоньє відрізняються від селян О. де Бальзака, Л. Кладеля та Ж. Санд. У зовнішньо привабливих персонажах Лемоньє вловлюємо схожість із полотнами фламандських митців, Брейгеля та Рубенса. У К. Лемоньє прослідковується традиція зображення народного фламандського типу. Як зазначає письменник, Рубенс сприяв пробудженню раси людей з "*червоною кров'ю*" [12, с. 150]. Так само наявне традиційне фламандське свято кермес, що показує радість життя з великою кількістю натуралістичних деталей. Як

приклад святковий обід: *“Des poitrines d’hommes, vélus et nus sous la chemise entreouverte, s’évaporaient une sueur fauve; et l’on voyait sous les chaises les jambes rouges des femmes, pareilles à de la viande fraîchement tuée”* [9, с. 117].

У наративній структурі роману, у групуванні персонажів, у поділі простору спостереження протиставлення: природа (ліс) – цивілізація (село). Наявний контраст: природне життя у лісі – регламентоване життя у суспільстві, виняткова особистість, бунтар – маса, Кашапрес – Жермена. Якщо головні персонажі схожі зовні, то внутрішньо відмінні: син природи (*“C’était un vrai fils de la terre”* [9, с. 29]), свобододолюби вий Кашапрес протиставляється фермерші (*“L’être consient et réfléchi se réveillait en elle sous la créature machinale qui vaquait aux besognes de la maison”* [9, с.276]).

Селяни показані через образ “маси” (батько Жермени, брати, сват Жермени Ейю та його сини). Кашапрес називається Юбер Орню. Автор навмисне не використовує його звичне ім’я, а підкреслює цим його відмінність від селян, пояснюючи: *“переслідувачі викрикували Cache après!, що на місцевому діалекті значить “шукай”*” [12, с. 54]. Кашапрес живе з браконьєрства, бо це єдиний спосіб вижити у лісі, спосіб життя тварин, де виживає сильніший. Ось як пояснює це автор: *“Le bois devint pour l’enfant une tentation de tout les instants. Il vivait dans les arbres et les buissons, mêlé à l’animalité qui les remplit. Il était lui même un jeune animal, nourri des sèves de la terre. <...> ce vagabond était chez lui dans la forêt”* [9, с.34]. Кашапрес виріс у лісі: вбивати задля їжі стає для нього нормальним, задоволення від полювання зображене як вияв прадавнього людського інстинкту, лише поступово його браконьєрство стає соціальним явищем. Восьмий розділ роману представляє енциклопедію браконьєрства, що свідчить про проведену підготовчу роботу автора перед написанням “Самця”: спеціальна термінологія застосована для численних роз’яснень способів браконьєрства.

Його образ контрастує з селянами: з могутнього самця не може вийти “порядний” селянини і господар. Він примітивний і обмежений, але у нього немає людських вад: дріб’язковості, хитроців, розрахунку. Кашапрес своїм способом життя кидає виклик життю села, обмеженого законами, правилами, нормами поведінки. Його образ є прикладом романтичного бунтаря, це герой-одинак, вигнанець з суспільства, яке його не сприймає: *“J’suis plus riche que toi. Moi, j’ai tout ce que j’veux. S’y avait du lapin dans les terres de ta ferme, je l’aurais. J’y suis un mossieu le baron partout où j’suis, moi”* [9, с. 26].

У романі відчутний вплив натуралізму: середовище формує персонажа. Про відчутний вплив Е. Золя говорить у своєму листі до К. Лемоньє і П. Кладель: *“Cachaprès...n’est pas encore du Lemmonnier sans alliage; il y a trop de Zola, voire un peut de Cladel, et votre note originale ne se dégage pas de là pure et libre”* [12, с. 50]. Ліс сформував Кашапреса, та само як і ферма сформувала її мешканців.

Трагедія особистого життя (розлучення з дружиною) частково знайшла відображення у другій частині роману (Жермена невірна і підступна), бо перша частина, за висловом автора, розповідає про *“l’heure de la jeunesse et de l’amour”* [12, с. 67].

Безперечно, головним джерелом натхнення К. Лемоньє залишається його батьківщина, її природа. Уособленням могутньої природи стають персонажі роману – браконьєр Кашапрес і дочка фермера Жермен. На противагу селянам, Кашапрес, *“jeune animal nourri des sèves de la terre”*, виступає бунтівником проти суспільних законів і табу. Саме тому за К. Лемоньє закріпилася слава відважного молодого письменника, який порушив спокій дрімаючої літературної Бельгії, як це зробив у свій час Е. Золя у Франції. *“Вперше у Бельгії письменник наважився змалювати життя з грубої сторони; вперше країна взяла участь у літературному конфлікті. Це була перша битва і перші перемоги нашої літератури”* [1, с. 152]. Роман став значним явищем у літературі Бельгії ще у кін. XIX ст. З часу виходу роману та розголосу, ним спричиненого, К. Лемоньє почали називати у літературних колах *“автор “Самця”*” [12, с. 81].

До натуралістичних елементів роману належать звернення до проблеми інстинкту, вплив середовища, вплив спадковості, численні натуралістичні сцени, тваринна пристрасть героїв. Незважаючи на підпорядкування канонам натуралізму, ліризм та натуразм є панівними у творі. У своїй монографії Ж. Ванвелькенгаузен підсумовує значення роману: *“Un mâle est un récit réaliste, voire naturaliste par plus d’un trait; mais l’oeuvre apparaît aussi comme un vaste poème en prose où, par de là l’exaltation des beautés d’une nature*

sauvage et l'épique grandissent du rustre qui la hante, se dévine la nostalgie de l'homme civilisé qu'obsède l'image d'une illusion et félicité primitive" [12, с. 8].

"*Est-ce que nos livres, après tout ne sont pas toujours faits des miettes de notre vie ?*" ("*Une Vie d'écrivain*") [12, с. 98] – у цьому запитанні К. Лемоньє визнає важливість життєвого досвіду для написання роману. "*La part de la documentation nécessaire réservée, Le Mâle sortit de ma propre nature, de ma sauvagerie foncière, de mon amour pour les bois, de mes passions*" ("*Une Vie d'écrivain*") [12, с. 253]. Слід зауважити, що дитинство К. Лемоньє провів у сільській місцевості. Батько, будучи адвокатом, постійно спілкувався з селянами, котрих радо приймали у будинку. Також у перших книжках письменника ("*Осінні нариси*" та ін.) звучить гімн природі. Після смерті батька в 25 років К. Лемоньє придбав маєток Бюро на лівому березі Мози, у районі між Намюром і Дінаном, де прожив з 1869 р. до 1872 р., проводячи час як типовий сільський мешканець у роботі на фермі, прогулянках, полюванні. *J'ai connu pour la première fois la joie passionnée de me sentir en communion avec la terre. Je pus ainsi réaliser jusqu'à un certain point mon rêve d'une existence un peu sauvage <...> qui bientôt allait donner naissance à mon Cachaprès*" [12, с. 12]. Саме це середовище спонукало його до написання "*Самця*". Персонаж Кашапрес з його грубістю, інстинктивною поведінкою, закоханий у ліс та свободу – це сам К. Лемоньє. Перефразовуючи Г. Флобера, він міг би сказати: "*Кашапрес – це я*" [12, с.13]. К. Лемоньє уточнив свою позицію наступним твердженням: "*J'ai été le frère de Cachaprès Mâle, bien avant de lui avoir donné la vie, mais un frère candide et qui ne tuait pas*" [12, с. 13]. Образ браконьєра народився саме тоді: "*Il me semble ... que c'est là un visage rencontré aux différents heures de ma vie*" [12, с. 18]. До підготовчого етапу написання роману належить опрацювання термінології браконьєрства за словником Буасьєра (Boissière "*Dictionnaire analogique de la langue française*")

З 1877 р. К. Лемоньє оселяється у передмісті Брюсселя, де збереглося традиційне життя провінції. Там написаний роман, остаточно сформовані персонажі, сюжет, фон: "*Je sentis au tréaillement intérieur que le Mâle allait naître bientôt. Je le portait en moi depuis Burnot*" [12, с. 20]. Ось як характеризує свій твір автор: "*au coeu de la forêt de Soigne <...> j'écrivais à travers une sorte d'ivresse sacrée qui faisait bondir mon coeur à se rompre*" [12, с. 21]. "*<...> j'étais moi-même une parcelle de la nature mêlée à la grande vie de l'univers*" [12, с. 22]. "*<...> je l'avais écrit tout entier d'après nature par le soleil, le vent et la pluie*" [12, с. 21]. Написаний у проміжку з весни 1877 р. до середини літа перший варіант становив близько 300 сторінок. Важливу інформацію про історію написання містять листи К. Лемоньє до Л. Кладеля який подав думку щодо назви роману: "*un Gars!*" [12, с. 27], що трансформувалася у "*un Mâle*" (початкові робочі назви також мали символічне значення *Kiniki, Printemps, Le rut*) [12, с. 6].

Роман не зацікавив французьких видавців, тому публікувався у 53 номерах бельгійської газети "*Європа*" з жовтня по грудень 1880 р. У окремому виданні 1881 р. знаходимо незначні відмінності, правки К. Лемоньє, що не змінили суттєво перший варіант тексту. Як того і очікував К. Лемоньє, саме вихід цього роману зробив його ім'я широко відомим, бо до того він був швидше літератором-початківцем.

Поява роману "*Самець*" спровокувала скандал у літературному середовищі Бельгії. "*C'était la première fois qu'en Belgique un écrivain osait peindre la vie dans sa brutalité <...> c'était aussi la première fois que le pays prenait parti dans un conflit littéraire. La morne indifférence est rompue <...>*" [12, с. 44]. Французький літературознавець Р. Труссон визначає специфіку твору як "натуралістичний вибух" (звернення до інстинкту, вплив середовища та спадковості, численні брутальні сцени, тваринне кохання, а разом з тим ліризм і романтичність) [12, с. 135]. Невипадковою є присвята роману Ж. Барбе д'Оревіллі, який представляє "*le mélange de l'Idéal et du Réel*", саме це бачимо у романі "*Самець*" [12, с. 72]. Це влучний вислів до ілюстрації творчого шляху, який обрав К. Лемоньє під впливом письменників-натуралістів, зокрема французького письменника Ж.-К. Гюїсманса та регіоналістів, зокрема Л. Кладеля. Ж. Барбе д'Оревіллі був знайомий з творчістю К. Лемоньє, він детально проаналізував його статтю "*Г. Курбе і його творчість*" на сторінках *Конститусьйонель* №2 від 18 серпня 1879 р., тому з вдячністю сприйняв цю присвяту.

Особливо велике враження роман "*Самець*" справив на Ж.-К. Гюїсманса: "*C'est flamand, bien flamand, c'est l'oeuvre d'un tempérament personnel et c'est le meilleur éloge que je puisse faire de ces pages si hautes en odeurs et en couleurs*" (лист до К. Лемоньє, 27 ве-

ресня 1881) [7, с. 100]. На його думку, К. Лемоньє вдалося передати на сторінках роману своє захоплення селом і природою: “*маючи таку чудову палітру і чисту звучну мову впенено малюйте справжню землю Фландрії*” [7, с. 101]. А. Сеар також відзначив, що “*цей світ полів та лісів Вам, безперечно, рідний і близький, <...> Ви створили єдину книгу про селян*” [2, с. 167] (тоді ще не була написана “Земля” Е. Золя – І. К.).

Книга зазнала і нищівної критики, серед якої відгук Ф. Луаза в *Journal des gens des lettres belges*: “*Les écrivains nationaux sous prétexte de naturalisme se contenteraient de rétmuer la pourriture social <...>*” [12, с. 48]. Сам автор роз’яснив 1 жовтня 1881р. у *La Vie belge* свій задум так: “*“Un Mâle” parut et contre toute attente fut un succès. Je sortis de l’ombre. Je fus celui qui apporte une sensstion nouvelle. Paris au défaut de mon pays, m’accueillait. Je n’oublierai jamais ce voix charmant de Daudet m’écrivant: Venez, vous Flaubert, Goncourt, Zola, vous êtes de la famille*” [12, с. 93]. Схвальні відгуки написали також Е. Золя, Е. Гонкур, Гі де Мопасан (“*La grande valeur de cette oeuvre vient de l’atmosphère champetre et sauvage dans laquelle l’auteur a eu le talent d’envelopper ses personnages et ses actions. On est grisé par l’odeur des bois*”) [12, с. 139].

Натуризм К. Лемоньє став сплавом напрямів та дає численні інтерпретації сьогодні. “Самець” є не тільки оригінальним витвором уяви письменника, а й уособленням подальших тенденцій, що розвиватимуться у його творчості (закоханість у природу, “натуризм”) і знайдуть вираз у романах “Адам і Єва”, “У свіжому серці лісу” та збірці “Незайманий острівець”. Літературний критик Ж. Ренсі наголошує, що К. Лемоньє у романах зображує тільки одного персонажа “у різних аспектах, у різному вбранні – себе самого” [13, с. 100 – 101]. З цим твердженням можна частково погодитися, якщо розглядати тільки романи письменника періоду натуризму. Його персонаж не є героєм-схемою, що ілюструє засади натуралізму, він живий, активний, “природний”. Саме середовище накладає відбиток на життя людини: персонажі романів живуть у природі, в серці лісу, що наближує їхню душу до чистої душі природи. Для К. Лемоньє важливішим є висловлення власної думки, ніж приналежність до того чи іншого літературного напрямку: натуразм дав можливість “залишатися собою”. Гі де Мопасан сказав наступне: “*son unique prétention doit être d’exprimer la vie telle qu’elle apparait à ses yeux d’artiste, sans parti pris d’école ni pactisation d’aucune sorte. Il sent avec le tempérament spécial que la nature lui a donné! qu’il exprime donc avec toute l’habileté, tout l’art, tout la conscience dont il est capable*” [12, с. 140]. Він підкреслює, що роман є поемою з життя селян [12, с. 104].

Вплив натуралізму, безперечно, найбільше позначився на творчості письменника, хоча К. Лемоньє зумів адаптувати всі напрямки тогочасної літератури до своєї творчої індивідуальності. Про Е. Золя К. Лемоньє написав: “*Якщо Золя представляє один з напрямів <...> величній школи, до якої приєдналися відомі генії думки цього часу, то Леон Кладель і Альфонс Доде належать до іншої течії, що поєднує суміш ідеального та реального, без чого роман залишається тільки документом <...>*” (“*Gens de Lettres*”, 15.07.1882) [13, с. 140]. Тому і сам письменник прагне буди оригінальним у поєднанні різних художніх методів. У романах “Адам і Єва” (1898), “У свіжому серці лісу” (1899), “Вітер у млинах” (1902), “Божий чоловік” (1903), “Право на щастя” (1904), “Як тече потічок” (1905), справжніх ліричних поемах, зберігаються реалістично-натуралістичні деталі, персонажі перебувають під впливом спадковості, але маємо яскраво виражену тенденцію натуризму, що йде від «Самця».

Л. Кладель, друг і порадник К. Лемоньє, зауважив після публікації роману: “*У вас двоє братів-ворогів: ідеальне та реальне!*” [12, с. 69]. Ці символічні вороги, як їх назвав Л. Кладель, доповнювали один одного, знайшовши рівновагу у творчості К. Лемоньє. Він зумів пізнати глибину душі селянина: “*Ça fleurit dur le paysan, la campagne*”, – це зауваження Ж.-К. Гюїсманса щодо роману “Самець”, стосується і подальших романів Лемоньє [12, с. 97]. Його товариш А. Сеар робить узагальнення, що це “*єдиний правдивий роман, написаний про селян після “Селян” Бальзака*” [12, с. 106].

Слід зауважити, що натуралізм у Бельгії аж ніяк не був імітацією натуралізму французьких митців. Він мав свою глибоку традицію у фламандському мистецтві з його правдоподібним зображенням та особливою колористикою. Для фламандських митців не було характерним зображення глибинних почуттів людини, це були повсякденні реалії життя. Як зауважує М. Вільмот, “*il devait être un principe fécondant, et un moyen d’exaltation pour les*

natures flamandes, dont la tradition plastique était riche en réalités, même vulgaires, minutieusement peintes, sculptées ou décrites” [13, с. 29].

Зацікавленню натуралізмом у К. Лемоньє сприяла насамперед творчість Е. Золя. Якраз на прохання К. Лемоньє Ж.-К. Гюїсманс готував статтю про цього великого французького письменника і його роман “*Пастка*” вважаючи його “*un écrivain si intéressant et qui passionne tant avec son talent tout d’une pièce*” (лист до К. Лемоньє від 15 лютого 1877) [7, с. 16].

Письменник не обмежується регіоналізмом, про це свідчить його творчий доробок, хоча з великою любов’ю описує рідну країну. Кадром дії його творів є село, засмучене або у сонячному промінні; земля, оброблена селянином; будиночки, що тримаються вкупі серед безмежної рівнини. Ця натуралістична документальність показує людину на лоні природи, в мові опису маємо часте використання рідковживаних слів, неологізмів, абстрактних термінів. Вже з роману “*Самець*” у творчості К. Лемоньє простежується тенденція наближення людини до природи, до суворого життя первісних віків. Таку концепцію Ж. Ванвелькенхюзен називає натурализмом: “*Цей натурализм, схрещений з натурализмом, повинен стати його найоригінальнішим виявом, <...> завершенням його чисельних і блискучих досліджень у літературі*” [13, с. 304]. Натурализм – це також і щирість, завдяки якій автор завдячує успіхові своїх романів. Гімн Природі звучатиме доти, доки людина, втомлена міським життям, не повернеться у лісову тишу, щоб віднайти там спокій.

К. Лемоньє проникає в первісну свідомість селянина, заповнюючи таким чином лакуну, що існує в Е. Золя. Спадкоємець романтиків, К. Лемоньє під впливом ліризму деколи деформує реальність. Французький літературознавець А. Гейман слушно зауважує: “*Lemonnier considère la Forêt, l’Usine comme des êtres animés qui dominent et inspirent son récit. Il en fait une représentation symbolique de la vie rustique ou de la vie des villes <...>*” [13, с. 92]. Звідси схожість з творчим методом Е. Золя: “*<...> chez lui comme chez Zola, on observe une tendance à grossir le symbole, à le transfigurer, à l’idéaler, de sorte que les pages les plus réalistes prennent souvent une allure hallucinante et fantastique*” [13, с. 92]. Однак, якщо К. Лемоньє залишився “інстинктивним” письменником, який писав під впливом природного імпульсу, у Е. Золя виявився талант строгого теоретика і послідовника ідей натуралізму, що бачимо в його романах.

Враження величі у французького письменника виникає з контрастів, численних повторів, навмисного перебільшення деталей. Для К. Лемоньє – це швидше екзальтація життєвих сил природи; романи бельгійського письменника дихають чистим повітрям, наповненим здоров’ям і вірою в самоствердження людини на землі. К. Лемоньє можна визнати одним із самотніх учнів натуралістичної школи, в якого маємо “*суміш реального з ідеальним*” [13, с. 311]. Його визначення натуралізму 1882 р. досить широке: “*Натурализм є не що інше як повернення до вивчення законів природи, її прямого спостереження, <...> точне поняття про рушійні сили, яким підкоряється людство*”, чи ще: “*натурализм можна підсумувати у вираженні правди через різні уми, темпераменти, свідомості*” (“*Le naturalisme*”, “*Gens de lettres*” 15 лютого 1882) [13, с. 311]. 1884 р. він відмовляється від “теоретичного мистецтва”, що веде тільки до фотокопіювання життя. З великою повагою автор ставиться до Л. Кладеля, А. Доде, Ж. Барбе д’Оревільї, Е. Гонкура. Їхній вплив на творчість письменника доповнює натуралістичну доктрину Е. Золя, реалістичне бачення розчиняється подихом ідеалістичного. Для К. Лемоньє природа – це школа життя і мистецтва творити. Особливе ставлення до неї визначає світогляд письменника. Його персонажі не тільки поділяють почуття автора, вони живуть в єдності з природою: між ними існує містичний зв’язок взаємопроникнення. Людина – частка Всесвіту, його необхідний елемент, але у пантеїстичній концепції світу вона не має переваги над іншими істотами. Все, що існує в природі, створене Богом. Людина – не вершина творіння, а рівна серед рівних. Вона є малою краплиною в могутньому потоці творіння, однак необхідною для того, щоб створити цілість [8, с. 82]. Невизнання людиною панівного становища у світі, бажання зробити її часткою єдиного цілого – наслідок пантеїстичного світосприйняття К. Лемоньє. Людина у нього є також істотою активною: не тільки творіння, але й творець свого життя. Вона перебуває у тісному зв’язку з усім світом і світовою душею. Людське існування не замикається в собі, це частина всезагального життя. Ідея всезагальності життя дуже важлива для К. Лемоньє. І. Ландо підкреслює, що “*il voit la vie comme un tout, et cela à un double point de vue. L’individu est pour lui en deux sens différents le support de la vie totale.*”

D'une part parce qu'en lui habite la vie de l'univers et d'autre part parce que tout le passé est vivant en lui" [8, с. 83]. Кожен індивід містить у собі множинність попередніх буттів. Розуміння людини у К. Лемоньє співпадає із вченням про архетипи Юнга: досвід людськості з початків світу міститься в "Я", що є одночасно продовженням і вершиною попереднього буття.

Персонажі письменника "народилися" у час ідей натуралізму, міцно вкоріненого у пантеїзм бельгійського письменника. Концепція натуралізму накладається на пантеїстичне світосприйняття К. Лемоньє. Людина не є вільною, її доля визначається спадковістю і природними нахилами; доля панує над нею. Єдине полегшення – усвідомлення цієї залежності.

Творчий метод К. Лемоньє ідеально ілюструє визначення літературного твору, яке дав Ж. Дюбуа – *"c'est la nature vue à travers un tempérament"* [4, с. 63]. Оригінальність романістичної творчості письменника полягає у використанні натуралізму та туризму у їхньому специфічному поєднанні. Поряд з детальним спостереженням і документацією маємо героїзацію персонажів, міфологізацію простору. Автор не дотримується нейтральної об'єктивності Е. Золя, захоплюється своїми героями, природою і рідною землею. Таку особливість бельгійського натуралізму чітко підмітив сучасний бельгійський літературознавець М. Кагебер: *"Français, mais Belge"* [4, с. 63].

Уже сам візуальний аспект романів К. Лемоньє робить можливим їхнє краще сприйняття читачем. Інший літературознавець Р.Сквадреллі справедливо зауважує: *"Peindre, voir – et écrire comme on peint – c'est bien ce qui reste une tentation majeure de son oeuvre. Elle vise à immobiliser le regard en annihilant la distance qui seule permet de voir"* [11, с. 148]. Мистецтво письма К. Лемоньє не є послідовним застосуванням натуралізму Е. Золя. Усі твори письменника характеризуються бурхливістю, пристрасністю, чутливістю. Г. Вулен, як і Г. де Мопассан, поетично називає його поетом *"de la bête humaine au milieu des senteurs forestières"* [15, с. 170]. Творчість К. Лемоньє є перспективною для подальшого глибокого дослідження вияву туризму в романах *"Адам і Єва"*, *"У свіжому серці лісу"* та збірці *"Незайманий острів"*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Л. Г. 100 лет бельгийской литературы / Леонид Григорьевич Андреев. – М.: Изд. Московского унив., 1967. – 183 с.
2. Burns C. Céard épistolier. Lettres inedites à Camille Lemonnier, à Théodore Hannon et à J.-K. Huysmans / Collin Burns // Les Cahiers Naturalistes. – 1994. – №68. – P. 147 – 169.
3. Dictionnaire mondial des littératures. – Paris: Larousse / VUEF, 2002. – 1523 p.
4. Dubois J. Lecture / Jean Dubois // Lemonnier C., La fin des bourgeois. – Bruxelles: Editions Labor, 1986. – P. 365 – 379.
5. Hanlet C. Camille Lemonnier, le Zola belge. / Camille Hanlet // Études religieuses. – Liège – 15 mars 1943. – № 258. – 32 p.
6. Hanse J. "La Jeune France" et "La Jeune Belgique" (Communication à la séance mensuelle du 9 mars 1957) / J. Hanse. // Bulletin de L'Académie Royale de Langue et de Littérature Françaises. – Bruxelles, Palais des Academies. – 1957. – Tome XXXV. – N 2. – P. 75 – 95.
7. Huysmans J.-K. Lettres inédites à Camille Lemonnier. / Joris-Karl Huysmans. – Genève: Librairie Droz, 1957. – 139 p.
8. Landau H. Camille Lemonnier. Essai d'une interprétation de l'homme. / Hia Landau. – Paris, Librairie E. Droz, MCMXXXVI. – 260 p.
9. Lemonnier C. Un Male / Camille Lemonnier – Editions Labor, 2005. – 319 p.
10. Séguret F. Lemonnier Camille / Francois Séguret // Le nouveau dictionnaire des auteurs. T. II. G – M. – Ed-s Robert Laffont, 1994. – P. 1858 – 1859.
11. Squadrelli R. Entre le Peintre et l'Homme de Lettres, Camille Lemonnier. / Reynald Squadrelli. // Les Cahiers Naturalistes. – 1996. – №70. – P. 139 – 150.
12. Vanwelkenhuysen G. Histoire d'un livre. *Un Mâle*, de C.Lemonnier. / Gustave Vanwelkenhuysen. – Bruxelles, 1961. – 160 p.

13. Vanwelkenhuysen G. L'influence du naturalisme français en Belgique de 1875 à 1900. / Gustave Vanwelkenhuysen. – Bruxelles: La Renaissance du livre, 1930. – 330 p.
14. Woodbridge B. M. Le Roman belge contemporain. / Benjamin Mather Woodbridge. – Bruxelles: La Renaissance du livre, 1930. – 90 p.
15. Woolen G. Une nouvelle de Camille Lemonnier: de “Jaques l'Eventreur” à “La Bête humaine” ? / Geoff Woolen. // Les Cahiers Naturalistes. – 1995. – №69. – P. 167 – 177.